

Un “yanki” a la Cort del rei “Artur”

Hi ha una frase del Quixot que ens crida molt l’atenció:

...donde se tratan las famosas fazañas del rey Arturo, que continuamente en nuestro romance castellano llamamos “el rey Artús” (Part I, Cap 13, pag 137, lin. 1)

Ens crida l’atenció per dues raons. Primer, perquè es tracta d’una afirmació del tot falsa. En llengua castellana al rei de la taula rodona se l’anomenava com veurem Artur (malgrat això Cervantes posa èmfasi en l’afirmació al dir “continuamente”). Segon, pel fet que malgrat això Cervantes fa servir la veu Artús. A més ho fa en aquesta frase i en tres contextos més de la seva obra. Una vegada més al Quixot, una a *Los Trabajos de Persiles y Sigismunda* i una darrera al *Coloquio de los perros*. Aquest fet, descarta la possibilitat d’un error del copista o del mateix autor, que hagués posat una s on volia posar una r. Les frases són:

...no hubo Héctor, ni Aquiles, ni la guerra de Troya, ni los Doce Pares de Francia, ni rey Artús de Inglaterra... (*Don Quijote*, Part I, Cap 49, pag 565, lin 16).

...cuentan de la conversión en cuervo del rey Artús de Inglaterra...(*Persiles*, Libro I, Cap 18)

...trata de lo que dejó de escribir el Arzobispo Turpin del rey Artús de Inglaterra...(*Coloquio de los perros*, parrafo 216)

La base de dades de la Real Academia de la Lengua espanyola (castellana) ens permet veure que, amb unes poques i rellevants excepcions que comentarem al final, a la literatura en castellà, des dels seus inicis fins al segle XVIII, sempre es feia referència al “rey Artur” (al XVII comença a coexistir ja amb “rey Arturo”, que és la que finalment s’imposarà). Així, podem veure el seguit d’obres on s’anomena Artur (amb r final) al famós rei anglès:

La demanda del Sancto Grial, obra anònima aproximadament de 1470 (384 vegades)

El baladro del sabio Merlín con sus profecías, anònim d’entre 1400-1498 (288 vegad.)

Tristan de Leonís, obra anònima del 1501 (201 vegades)

La traducció castellana de *Lanzarote del Lago* dels voltants de 1414 (23 vegades)

Istoria de las bienandanzas e fortunas, de Lope García de Salazar, 1471-1476 (22 veg)

Amadís de Gaula, de Garci Rodríguez de Moltalvo al 1482-1492 (3 vegades)

Las sergas del virtuoso caballero Espladián, de Garci Rodr. de Moltalvo, 1504 (3 veg)

Dues vegades apareix esmentat el “rey Artur” a:

La traducció castellana de l’*Orlando Furioso* d’Ariosto, feta per Jerónimo de Urrea, 1549

El Victorial, de Gutierre Díaz de Games, 1431-1449

Y encara una vegada a les següents obres:

Libro del caballero Cifar, anònim d'entre 1300-1305

Espejo de príncipes y caballeros, de Diego Ortúñez de Calahorra, 1555

Caída Príncipes, de Pero López de Ayala del 1402

Libro de Vegecio de la caballería, de Fray Alonso de San Cristóbal, 1454-1500

Cancionero de Juan Fernández de Íxar, de 1424-1520

Cancionero de Baena, de Pero Ferruz, 1435

Libro de conocimiento de todos los reinos, anònim de 1350

De tot això es desprèn que el rei anglès, a la literatura castellana es anomenat contínuament “Artur” i no pas “Artús”.

A més Cervantes havia de conèixer totes aquestes obres, o si més no la gran majoria. Sense anar més lluny el *Amadís de Gaula* i *Las sergas de Esplandián* apareixen a la biblioteca d'Alonso Quijano, o al llarg de Quixot s'esmenten l'Orlando o el Cifar.

Però hi ha algunes excepcions. Tanmateix veurem que són excepcions que confirmen del tot la regla. La base de dades de la RAE ens permet veure en quines obres de la literatura castellana apareix la paraula “Artús” (fins al 1800).

Podem fer-ne un ranking (d'acord amb el número de vegades en que hi apareix el mot):

(1)

L'obra on més vegades apareix és a la Traducció al castellà del *Tirant lo Blanc* publicada el 1511 a Valladolid (15 vegades).

(2)

Apareix 11 vegades el “rey Artús” al *Libro del esforzado caballero Arderique*, de Juan de Molina, 1517

Es tracta d'un llibre publicat per primera vegada a València el 1517, per l'impressor Juan Viñas, amb un títol prou expressiu *Libro del esforzado caballero Arderique: en el qual se cuenta el proceso de sus amores: las hazañas ...: es traducido de lengua extranjera en la común castellana*.

Se sap que l'obra circulava en manuscrit per València al 1477 (i que per tant Juan de Molina en realitat va recopilar els manuscrits). L'anàlisi lingüístic fa pensar als especialistes que l'original era català (o potser francès).

(3)

Apareix 6 vegades a l'obra *El Bernardo*, de Bernardo de Balbuena, del 1624. L'obra narra les aventures de Bernardo del Carpio. Voldria recordar que al pròleg del *Persiles* Cervantes esmenta que està treballant en *Las semanas del jardín* i el famós *Bernardo*. Avui dia no hi ha cap notícia ni rastre d'aquests treballs. Ens sembla probable que Balbuena l'escriu sota l'influx de Cervantes, o que fins i tot utilitzés material de Cervantes.

(4)

En tres cròniques d'Índies apareixen referències al “rey Artús” (o Artus), però tan sols una vegada en cada una d'elles.

Apareix un cop a la *Historia general y natural de las Indias*, de Gonzalo Fernández de Oviedo, un cop a la *Historia general de las cosas de Nueva España* de Fray Bernardino de Sahagún, i finalment un cop a la *Historia de la Nueva México* de Gaspar Villagrà. L'origen i la identitat de tots tres autors no són massa clars.

(5)

Jerónimo de Urrea, que hem vist que a la seva traducció de l'*Orlando Furioso* es refereix al "rey Artur", vacil·la entre les dues grafies. A la mateixa traducció usa una vegada el mot "rey Artús", i al seu llibre *Diálogo de la verdadera honra militar* ho fa tres vegades. Urrea és però aragonès i la seva traducció de l'*Orlando* la publicà a Anvers a casa de Martin Nutius (com en totes les obres publicades per aquest editor, inclosa el *Lazarillo*, el nom de la ciutat, Anvers, està escrit a la portada del llibre en català).

En conseqüència, ens sembla que la realitat mostra que l'afirmació de Cervantes és del tot falsa, i ell ho havia de saber per força (cada dia menys gent accepta la hipòtesi del "ingenio lego"). I en conseqüència al referir-se al 'rey Artús' Cervantes era una persona aliena a la cort del rei 'Artur' tal com s'entenia aquesta des de la llengua castellana. A més el diccionari de la RAE és contundent: l'única acepció de "continuamente" és: sense interrupció. Per tant som de l'opinió que l'adverbi "continuamente" hi és posat per emfatitzar la necessitat d'una doble lectura, fent falsa la lectura literal.

El recentment aparegut llibre de Michael Nerlich, *El Persiles Descodificado, o la 'Divina Comedia' de Cervantes* fa referència a aquest recurs estilístic:

"...una vez más nos encontramos ante este fenómeno de la inverosimilitud demostrativa que, creo yo, no es un defecto del arte cervantina como piensan los interpretes modernos..., sino un llamamiento a prestar más atención o a buscar una explicación funcional a lo que, en apariencia, no funciona" (pag. 186)

I fins i tot relaciona aquesta pràctica amb la necessitat d'evadir la censura:

"lo inverosímil en el sentido de lo improbable o de lo no plausible, pero presentado por el autor como verosímil o hitóricamente verdadero, sirve en el Persiles, (como en el Quijote) para despertar la atención del lector y para incitar a buscar el mensaje de la verdad (verdad filosófica) del pasaje en cuestión, y en el Persiles hay unos verdaderos fuegos artificiales e interpretaciones de pasajes verosímiles o inverosímiles (en el sentido de la probabilidad), destinados a transmitir mensajes a un lector capaz de descodificar estos mensajes así codificados para pasar la cesura".

Una primera explicació de l'estranya frase que ens ocupa, seria que Cervantes al referir-se a "nuestro romance castellano" fes referència no al castellà que parla tothom sinó al d'un grup, "el nuestro". Veient les obres on el rei ànglic era anomenat "Artús" és veu que aquest grup és el dels naturals de la corona catalano-aragonesa. I caldria entendre la frase com "el rey Arturo, que los catalanoparlantes al hablar en castellano continuamente llamamos Artus"

Però, poden haver-hi més explicacions per a l'ús que fa Cervantes del mot "Artús", més enllà de la primera que us he proposat. Endavant...contínuament...

Addenda: Al text no he fet referència a la novel·la anònima de 1499 titulada *La Historia de los nobles caballeros Oliveros de Castilla y Artús de Algarbe*. Per raons obvies, és el

nom d'un dels protagonistes, el mot Artús hi apareix més de duescentes vegades. No ho he tingut en compte perquè no s'està fent referència al rei anglès i sobretot, al nom se li dóna una connotació estrangera, no castellana: Oliveros es el nom del cavaller castellà, Artús el del portuguès. La qual cosa, fins i tot reforça el nostre argument del caràcter aliè del mot Artús en la llengua castellana.

Cal dir que alguns, molt pocs, autors del segle XVII posteriors a Cervantes, fan servir l'expressió el "rey Artús". Però ho fan per la influència de Cervantes. Es molt clarament el cas de Gregorio Mayans y Siscar (5 vegades) a la seva "Vida de don Miguel de Cervantes" y de Juan de Matos Fragoso (1 vegada) a "El Hidalgo de la Mancha" i possiblement el de Tirso de Molina (1 vegada) a "La lealtad contra la envidia" i fins i tot de Vicente Sánchez (1 vegada) a la "Lira Poética".

Les úniques altres excepcions que trobem anteriors a Cervantes on s'esmenta el "rey Artús" en textos castellans són una menció al "Libro de Alexandre" anònim d'entre 1240-1250; una menció al "Fructus Sanctorum" d'Alonso de Villegas (1594); y una menció a la "Crónica del emperador Carlos V" de Alonso de Santa Cruz (c. 1550) que fou cronista dels reis Catòlics i per tant vinculat a la corona catalano-aragonesa.

Pep Comajuncosa